

Det stora upploppet i Gäfle

Hinke Bergegren

1904

En dag i början af juni 1875 stod att läsa följande utgjutelse i det stockholmska Aftonbladet:

»En af våra förnämsta och idogaste landsortsstäder har i dessa dagar varit skådeplatsen för upp-trädanden af en synnerligen beklagensvärd art. Efter hvad det vill synas, är visserligen den genom brädgårdsarbetarnes i Gäfle arbetsinställelse störda samhällsordningen nu återställd, men vi befa-ra, att genom hvad som tilldragit sig och genom vederbörande myndigheters sätt att därvid gå till väga, aktningen för lag och ordning i landet erhållit en svår stöt.»

Hvad hade då skett? Jo, det var en ganska betydelsefull händelse i de svenska strejkernas historia. Sådana »tilltag» från arbetarnes sida var något nytt här i Sverige. Väl hade man hört om arbetsinställelser i de stora länderna, men här hemma voro dylika tilldragelser knappast kända. Men nu kom 1875, som var ett särdeles hårdt år för de arbetande. Lönerna nedpressades ansenligt. Och följden blef, att slafvarne vågade opponera sig.

I Gäfle var det brädgårdsarbetarne, som gifvo signalen. De fingo icke behålla samma aflöning som föregående år. Den var nu 10 % mindre. Och de insågo snart, att de omöjligt kunde nöja sig med denna reducering; de begärde alltså, att förra årets lön åter skulle blifva gällande. Ett afvisande nej blef träpatronernas svar. »Kon-junkturerna äro så dåliga», sade de mäktiga herrarna, men de aktade sig för att tillägga sanningen: »så dåliga, att om vi bevilja er fordran, skulle vi inte få så stor profit, d. v. s. vi skulle inte kunna stjåla från ert arbete så mycket som vi anständigtvis böra ha rätt till i detta samhälle».

Då brädgårdsarbetarne mottogo de nekande svaren, hade de genast ställningen klar för sig och afbröto omedelbart arbetet på eftermiddagen den 24 maj, som var en måndag.

Några strejkbrytarfrön döko visserligen fram; men de togos allvarligt om händer af sina mera vakna kam-rater, så att öfverallt i brädgårdarna stod arbetet stilla.

För att icke några onödiga bråk skulle uppstå, föreslogs från arbetarnes sida, att bränvinsbolagets minuterings- och utskänkingsställen skulle genast vid strejkens början stängas. Hvilket också skedde.

Händelsen väckte största uppseende i hela staden. Det var något så nytt, så oväntadt detta, att de förtryckta djärfdes visa tänderna. Man förstod icke hvad som nu skulle följa. Man kunde omöjligt förklara för sig, att de strejkande arbetarne, som uppgingo till 3 å 400, visade så god sammanhållning, att de voro så vissa om seger.

Men äfven herrarne visade sig säkra på sin sak och rekvirerade strejkbrytare. Från Korsnäs-sågen, som låg en half mil från Falun vid sjön Runn, nedsändes till Gäfle ej mindre än ett par hundra man för att öfvertaga arbetet i brädgårdarna.

Strejkarne voro beredda. De hade genast sin plan färdig: i godo sökte de öfvertala de nyanlände att vända om. Denna taktik lyckades också i allmänhet. De oförbätterliga var man nödd att använda skarpare medel emot. Man hindrade, skrifver så en ortstidning, de arbetande »med skrän och oljud, hvarför de nykomna visade sig särdeles känsliga». Med oförrättadt ärende foro Korsnäs-trälarna tillbaka hem.

När inga strejkbrytarförsök voro å bane, uppehöll brädgårdsarbetarne sig mest nere på kajen i lugn och ro, medan de af dem utsedda deputerade underhandlade med arbetsgifvarne, utan att komma till något resultat.

En ny sändning på 400 man anlände emellertid från Korsnäs, för att användas som strejkbrytare. Nu kände sig arbetsgifvarne segervissa. Dessa fyrahundra voro i förväg väl dresserade, förmanade och utlofvade guld och gröna skogar, om de blott stodo obekymrade och ståndaktiga emot alla påtryckningar. Så *dem* kunde bolagen lita på. Det var ej fråga om annat. Arbetet upptogs också inom brädgårdarna. Men de strejkande togo ock sina mått och steg, bearbetande de ditskickade förädarne så kraftigt, att halfva styrkan rymde fältet samma dag. Och de andra jagades snart efter.

När brädgårdsägarnes nya försök så fullständigt misslyckats, vädjade de till militären såsom en sista utväg. Arbetarne uppträdde hotfullt; till det talet lystrade myndigheterna och på extra magistratssammanträde beslöts, att hos landshöfdingämbetet begära inkallandet af trupper till »ordningens upprätthållande». Ett hundra soldater från Helsinges regemente ställdes till patronernas förfogande, att försvara de kära strejkbrytarna, om nya sådana skulle kunna anskaffas.

Arbetarne förskräcktes dock icke. De visade dag efter dag samma säkerhet. Visserligen började de begripa, att snart skulle den förfärande nöden uppträda i mångens hem, men intet fick hindra dem, intet tvinga dem: den lön, som i år erbjöds dem, kunde de icke taga emot.

Underhandlingarna, som fortgingo, ledde till ingenting.

En vecka hade strejken pågått. Det var måndag och i dag skulle brädgårdsägarna hafva ett nytt sammanträde med arbetarnes kommitté.

Nu beslöto strejkarne att slå ett stort slag. De skulle samla andra arbetare med sig och medels en sådan imponerande demonstration få de halstarriga patronerna att bli medgörliga.

Tidigt på måndagsmorgonen begåfvo arbetarne sig i all stillhet till Brynäsvarfvet, där de utan vidare trängde in och lyckades snart öfvertala varfsarbetarne att nedlägga arbetet och förena sig med dem. Den förstärkta skaran tågade nu till Lindahl och Runers verkstad, hvarest man redan var varnad och därför stängt alla portar. Då alla underhandlingar om att få tala vid arbetarne strandade, sprängde strejkarna en bakport och störtade in på verkstaden. Äfven dess arbetare blefvo nu öfvertalade, och de, som trilskades, togos med sakta våld. Så gick tåget från den ena verkstaden till den andra, och där så behöfdes stormades de stänga portarna.

Myndigheterna och militären anade intet af allt detta. Så hastigt hade de strejkande dragit fram.

Då de ansågo sig vara tillräckligt många, marscherade de ned till järnvägshotellet, där de gjorde halt på kajen nedanför. Nyfikna strömmade naturligtvis också till, så att »massan» beräknades uppgå till 2 à 3,000 personer.

Inne på hotellet öfverlade brädgårdsägarna om arbetarnes fordringar. Och på Gefle-Dala järnvägs bangård stodo de tappra krigarne uppställda. Men stadens sju poliser lyste med sin frånvaro.

Underhandlingarna tycktes som förut icke leda till något resultat. Borgmästaren, Johan Vilhelm Petré, en despot och vanlig öfverklass-stortjuf, direktör för Korsnäs' sågverksaktiebolag, ville visa sin myndighet och kom ut till arbetarne för att klargöra, hur nobelt bolaget alltid handlat mot dem. Nu voro konjunkturerna på trävaror sådana, att en nedsättning i arbetslönerna varit nödvändig. Och stödd mot sin tjocka käpp samt föraktligt blickande ut öfver massan, sade han dem andra vackra saker, som arbetarne uppskattade efter förtjänst.

Medan han talade, trängdes han allt närmare ån, så att han slutligen, anande oråd, tog hastigt sin tillflykt in i hotellet igen.

Från dess veranda talade han mera djärft till det uppretade folket och erinrade om den blodsutgjutelse, som kunde blifva följden, om ej arbetarne rättade sig efter arbetsgifvarnes beslut.

»Då» - skrifver en förf., som tydligen själf varit vittne till denna händelse - »då upphäfde mängden ett sådant där mummel, som den som en gång hört det aldrig glömmet, och så började några stenar dundra mot hotellets knutar. Då försvann borgmästaren med indragna bleka läppar, och restauratriken ledde honom ned i en potatiskällare, hvars dörr stängdes, sedan den tappre sändt order år soldaterna att rycka fram».

Kompaniet marscherade således ut från bangården. Strax samlade sig folket som en järnkedja omkring dem. Den kommenderande officeren, hvilken insåg faran, eller kanske han insåg det skändliga uti mördarhandtverket, alltnog han befalde sin lilla skara: »Höger om marsch!» och de tappra krigarne tågade sin väg.

Jäsningen steg nu med hvarje sekund.

Den samlade folkmassan hotade att storma hotellet förra tt få tala ett allvarsord med de grötmyndiga förtryckarne. Fulla af fruktan gåfvo dessa vika och beslöto sig för kompromiss.

På hotellets veranda, som den dagen blifvit talarstol, framträdde en af alla känd man, som meddelade att arbetsgifvarne enats om att höja lönen med 5 %. Det var visserligen icke precis som man fordrat; det var dock så pass, att arbetarne ansågo sig nöjda och ett jublande hurra uppstämde. Under sång och hurrarop tågade den väldiga skaran därifrån, genom staden, och skildes i all sköns lugn och ordning vid stadsträdgården.

Strejken var slut. Flera strejkare upptogo arbetet samma dag.

Men efterräkningarna, de uteblefvo icke. Tack vare pressen. En af stadens kapitalistorgan erkände nog, att då arbetarne nedlagt arbetet, »voro de i sin fulla rätt och den försakelse och de uppföringar, de därigenom ålade sig själfva, voro deras ensak. Själfva arbetsinställelsen var sålunda hvarken brottslig eller straffbar». Men - upproret, framför allt »ledarna», de måste näpsas. Ja, då en arbetare blef häktad, skref det allvisa Stockholms Dagblad - ty Stockholmstidningarne voro de värsta att skrika - att »härmed är och blir man icke inom landet tillfredsställd».

Den 11 juni började rättegångarne, som drogo ut ett par månader. Åtskilliga af de strejkande och andra arbetare voro instämde till rådhusrätten, som slutligen dömde en brädgårdsarbetare, »till en del såsom uppviglare», till 6 månaders straffarbete och en plåtslagare till 7 månaders fängelse samt sju arbetare till 100 à 150 kronors böter »för våldsamma åtgärder vid strejken» och »för delaktighet i upploppet».

Så dristade kapitalets drängar, lagvrängarne, att döma i strejkernas barndomsår, och så, ja allt fräckare, våga de visa sig i våra dagar; och detta trots att upplysningen om arbetarnes rättigheter stigit, trots att vi nu ha 60,000 organiserade arbetare och en i 30,000 exemplar spridd socialdemokratisk tidningspress samt 4 socialdemokratiska riksdagsmän. Hvarför våga de nu i Norrköping döma hårdare, än man då dömde i Gefle? Är det månne därför, att öfverklassen nu vet, att huru mången skymf än tilldelas arbetarne, de ändock af moderata ledare manas till lugn och att icke röra på sig för att hämnas lidna oförrätter? Eller är det därför att de förtryckta narras att räcka kapitalets drängar handen till kompromiss i riksdagsskojet, så att klasskampen blir förd med eftertryck blott från den ena sidan, från »de lagligas» sida; arbetarne blifva hämmade i sin agitation och glömma, att de skola göra sig af med denna farliga ohyra.

Det Anarkistiska Biblioteket

Hinke Bergegren
Det stora upploppet i Gäfle
1904

Tidningen Brand #12 1904

sv.anarchistlibraries.net